

Iz glazbenog nasljeđa Petrovaradina: u povodu 90 godina od osnutka Omladinskog društva „Jelačić“ i Ženskog prosvjetnog društva „Zora“ iz Petrovaradina

*Ivana Andrić Penava**

Sažetak

Od osnutka Omladinskog društva „Jelačić“ i Ženskog prosvjetnog društva „Zora“ iz Petrovaradina prošlo je 90 godina. Osnovana su 1922. u Petrovaradinu s ciljem njegovanja kulture, povijesti i običaja petrovaradinskih Hrvata. Iako nema mnogo očuvanih podataka o istima, danas uspomenu na njih čuva petrovaradinsko Hrvatsko kulturno-prosvjetno društvo „Jelačić“ koje po obnovi djeluje od 2003. godine. Nepobitan dokaz postojanja navedenih društava je i ne tako davno otkrivena himna „Banu Jelačiću“ koju je povodom njihova osnutka, na tekst pjesme Đure Arnolda, poznatoga hrvatskoga pedagoga, filozofa i pjesnika iz Ivanca pokraj Varaždina, uglazbio svestrani Stanislav Preprek iz Petrovaradina.

Ključne riječi: društvo, Varaždin, Petrovaradin, Đuro Arnold, Stanislav Preprek, Jelačić, himna

Uvod

O postojanju i djelovanju Omladinskog društva „Jelačić“ i Ženskog prosvjetnog društva „Zora“ iz Petrovaradina, koji su svojedobno njegovali kulturu, povijest i običaje petrovaradinskih Hrvata, do danas se nije sačuvalo mnogo podataka. Ponajviše se o njima može doznati iz zabilješki Stanislava Prepreka, učitelja, skladatelja, orguljaša, zborovođe, glazbenog spisatelja, melografa, pjesnika, prevoditelja i knjižničara, i ujedno bliskog suradnika obaju društava, koji je najveći dio života proveo u Petrovaradinu, a koje se nalaze u posjedu obitelji Rajković iz Petrovaradina. Arhivsko gradivo, relativno skromnog obima, o djelovanju i osnivanju ovih dvaju društava čuva se u Hrvatskom državnom arhivu u zbirci „Pravila hrvatskih društava

* dipl. povjesničarka, urednica u nakladničkoj kući Školska knjiga, Zagreb

1845.–1945.“¹ O djelovanju Omladinskog društva „Jelačić“ podaci se nalaze u kutiji Hrvatski pjevački savez, fascikl Hrvatska pjevačka župa Klaić.² Navedena pjevačka župa okupljala je hrvatska pjevačka društva s područja Srijema i Hrvatsko pjevačko društvo „Neven“ iz Subotice.

Bez sumnje, jedan od čvrstih dokaza djelovanja navedenih društava, a usto i uspomena na njihovo postojanje, je ne tako davno otkrivena himna „Banu Jelačiću“ koja je čak osam desetljeća stajala među spisima, a svjetlo dana je ponovno ugledala 2007. godine zahvaljujući pokojnome prof. Đuri Rajkoviću, koji je za života bio zakonski nasljednik svih autorskih prava Stanislava Prepreka, i Anici Nevolić, orguljašici-zborovoditeljici u novosadskoj konkatedrali. Još jedan primjerak himne čuva se u rukopisnoj zbirci Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Društvo „Jelačić“ nekad i sad

Preteče današnjega Hrvatskog kulturno-prosvjetnog društva „Jelačić“ (dalje u tekstu: HKPD „Jelačić“) iz Petrovaradina su Omladinsko društvo „Jelačić“ i Žensko prosvjetno društvo „Zora“. Njihov su osnutak inicirali franjevci konventualci 1922. godine koji su došli u Petrovaradin nakon što su ih po završetku Prvoga svjetskog rata Talijani protjerali s otoka Cresa. Predsjednik je „Jelačića“ bio Vilim Grginčević, tadašnji gradonačelnik Petrovaradina. Prvotno društvo „Jelačić“ djeluje samo nekoliko godina – do 1926., a nakon više od sedam desetljeća je obnovljeno. Točnije, tijekom 2003. godine, na poticaj mons. Đure Gašparovića, tada pomoćnog biskupa Đakovačko-srijemske biskupije i generalnog vikara za Srijem, donesena je odluka o osnutku HKPD-a „Jelačić“ s ciljem da se od zaborava otrgnu kultura, povijest i običaji Hrvata u Petrovaradinu i okolici.

Osnivačka skupština HKPD-a „Jelačić“ održana je 25. studenoga 2003. godine u Petrovaradinu, a među osnivačima su bili: Petar Barbek, Davor Martinčić, Marina Karavanić, Branko Melvinger, Dragutin Kračun, Josip Pokas, Ante Zec, Zlata Grginčević, vlč. Marko Kljajić i Ana Grce. Prvi Upravni odbor činili su: Petar Barbek (predsjednik), vlč. Marko Kljajić (dopredsjednik), Marina Karavanić (tajnica), Ankica Markuš (blagajnica), Josip Pokas (član), Branko Melvinger (član) i Dragutin Kračun (član). Prilikom podnošenja zahtjeva za registraciju u novosadskom Sekretarijatu unutarnjih poslova izražene su razne primjedbe na račun statuta Društva, uslijed čega je istekao rok za registriranje. Nakon podnošenja novog zahtjeva Ministarstvu za ljudska i manjinska prava Državne zajednice Srbija i Crna Gora, Društvo je registrirano sljedeće godine, 8. ožujka 2004. Prvi predsjednik obnovljenog HKPD-a „Jelačić“ bio je Petar Barbek i tu je dužnost obnašao od 25. studenoga 2003. do 13. ožujka 2007. godine. Na toj ga je dužnosti najprije zamijenio Josip Ursić (13. ožujka 2007. – 13. rujna 2007.), a zatim je na mjesto predsjednika došao Josip Pokas.

¹ *Žensko prosvjetno društvo*; PU UO VIII-10 2897/1923, SP 2911/1923; rkp, 4.

² *Omladinsko društvo Jelačić u Petrovaradinu*; PU UO VIII-10 48922/1922 i 4724/1923, SP 2915/1923; rkp, 4+4.

(Andrić Penava i Pokas, 2011, 54-55; Rajković 2007, 13). Nakon što je Josip Pokas dao ostavku i time prestao obnašati funkciju predsjednika, na izvanrednoj sjednici Upravnog odbora HKPD-a „Jelačić“ održanoj 5. studenoga 2012. godine u Petrovaradinu, na njegovo je mjesto iz članstva Društva kooptiran Petar Pifat, član „Jelačića“ od 2003. godine i aktivni glazbeni suradnik pjevačkog zbora istog društva (Andrić Penava 2012, 47).

U HKPD „Jelačić“ postoji više sekcija – za povijesna istraživanja (voditelj Davor Martinčić), te pjevačka i tamburaška koje djeluju i danas. Postojala je i dramska sekcija čija je voditeljica bila Branka Dačević, no djelovala je tri godine nakon čega je prestala s radom. HKPD „Jelačić“ organizator je glazbenih i književnih večeri, a u Galeriji Društva otvaraju se izložbe slika lokalnih umjetnika. Od osnutka HKPD-a „Jelačić“ do isteka mandata prvog predsjednika Petra Barbeka okupila su se 184 člana, a danas ima 206 (Andrić Penava i Pokas, 2011, 55).

Suradnja Arnold – Preprek

Iako se nisu osobno poznavali, himna „Banu Jelačiću“, nastala povodom osnutka Omladinskog društva „Jelačić“ i Ženskog prosvjetnog društva „Zora“, rezultat je udruženoga pjesničkog talenta Đure Arnolda (Ivanec kod Varaždina, 24. III. 1853. – Zagreb, 22. II. 1941.) i skladateljskog talenta Stanislava Prepreka (Šid, 16. IV. 1900. – Petrovaradin, 13. II. 1982.).

Đuro Arnold je poznati hrvatski pedagog, filozof i pjesnik, rodom iz Ivanca pokraj Varaždina. Sin je Ivana, poreznika i Sofije rođ. Vukanić, kćeri krajiškog časnika. Bio je devetnaesti od dvadesetčetvero djece. Njegovi preci su se za vrijeme Francuske revolucije krajem XVIII. stoljeća doselili iz Švicarske. Osnovnu školu je pohađao u Zagrebu, a gimnaziju u Varaždinu i Zagrebu, gdje je maturirao 1873. godine. Iduće godine je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu upisao filozofiju kao glavni predmet, a povijest i zemljopis kao sporedne predmete. Godine 1879. zaposlio se kao profesor zagrebačke gimnazije, a godinu dana kasnije promoviran je u prvog doktora filozofije na Sveučilištu u Zagrebu na temelju rasprave *Etika i povijest*. Zatim je 1889. postao ravnatelj Kraljevske učiteljske škole. Godine 1894. imenovan je za izvanrednog, a 1896. za redovitog profesora za teorijsku i praktičnu filozofiju, te pedagogiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Dekan Filozofskog fakulteta bio je u ak. god. 1898./99. i 1912./13., a rektor Sveučilišta u Zagrebu 1899.–1900. Bio je najprije dopisni, a zatim i redoviti član JAZU, a od 1902. do 1909. bio je predsjednik Matice hrvatske. Od 1892. je bio počasni član Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora, Družbe *Braća hrvatskog zmaja* od 1924. i počasni građanin Krapine.

Iako se ubrajao u kršćanske i tradicionalističke mislioce, bio je jedan od istaknutijih predstavnika svjetovne filozofije u Hrvatskoj svog doba, te je odigrao važnu ulogu u izgrađivanju hrvatske filozofijske terminologije. Razvitku pedagogije u Hrvatskoj pridonio je svojim praktičnim pedagoškim djelovanjem. Bio je prvi profesor pedagogije na zagrebačkome Filozofskom fakultetu, na kojem je utemeljio Odsjek za pedagogiju, i prvi predstojnik Pedagogijskog seminara. U književnosti se javio pjes-

mom „Pri povratku“ (*Vienac*, 1873, str. 49). Pisao je rodoljubne pjesme, romance i balade s temama iz hrvatske prošlosti. Pjesme je objavljivao u raznim publikacijama: *Viencu* (1873.–1886., 1888.–1891., 1893.–1902.), čiji je urednik bio od 1889. do 1900, *Hrvatskoj lipi* (1875.), *Hrvatskom domu* (1876.), *Obzoru* (1898., 1900., 1901., 1904.), *Hrvatskom kolu* (1905., 1906., 1908., 1930.), *Hranilovićevoj spomenici* (1925.) i mnogim drugim. Objavio je više knjiga pjesama, a pisao je i udžbenike iz logike i psihologije za srednje škole. Svoje radove objavljivao je pod šiframa i pseudonimima: *A.*, *G. A.*, *Gj. A.*, *Georg Arnold*, *Ivančanin* i dr. Njegovi tekstovi uvršteni su u mnoge antologije, kalendare i zbornike, a izbor njegove lirike objavljen je na češkom, esperantu, njemačkom, slovačkom i talijanskom jeziku. Umirovljen je 1923. godine³ (Andrić Penava, 2011, 33-34).

Stanislav Prepek rođen je u Šidu 16. travnja 1900. Bio je učitelj, skladatelj, orguljaš, zborovođa, glazbeni spisatelj, melograf, pjesnik, prevoditelj i knjižničar. Potječe iz stare petrovaradinske obitelji podrijetlom iz Moravske. Obitelj Prepek doselila se u Petrovaradin negdje početkom XVIII. stoljeća. Prema nekim kazivanjima, došli su iz mjesta Prepreki u kojima su se svi žitelji jednako tako prezivali. Mišeajući se s hrvatskim življem, postupno su postajali Hrvati, a već se pradjed Stanislava Prepeka, Tomo, smatrao Hrvatom (Rajković 2006, 23; Balenović 2012, 441). Sin je Mateja, financijskog službenika Srijemske županije, i Karoline rođ. Exler. Osnovnu školu završio je u Grabovcima 1910., a Malu realnu gimnaziju u Srijemskoj Mitrovici 1914. godine. Učiteljsku školu završio je u Petrinji 1918. godine. Bio je učitelj u Novoj Kapeli (1919.–1920.), Petrovaradinu (1920.–1921.), Maradiku (1921.–1926.) i Petrovaradinu 1926. do prijevremenog umirovljenja 1948. zbog slabog vida. Bio je ravnatelj osnovne škole „Ilija Okrugić“ u Petrovaradinu i tajnik u II. školskom nadzorništvu grada Novog Sada.

U Srijemskoj Mitrovici učio je klavir kod pijanista i orguljaša Petra Strniše. Profesori glazbe u učiteljskoj školi bili su mu Ivan Talich i Vladimir Stahuljak, član najbrojnije hrvatske glazbene obitelji, kod kojeg je dvije godine privatno učio nauku o harmoniju. U glazbi se kasnije usavršavao kao samouk.

Iako je većinu života bio slabovidan, a od 1958. godine potpuno slijep, Stanislav Prepek je bio stalno aktivan. Skladatelj je bio 64 godine, učitelj gotovo 30, orguljaš 11, zborovođa 39, a knjižničar 19 godina. Njegov glazbeni opus broji oko 700 skladbi. Većinu tog opusa čini oko 300 klavirskih skladba, 46 samopjeva, 4 solističko-instrumentalna djela, 4 gudačka kvarteta, jedna simfonija, 6 mješovitih zborova, 18 orguljskih skladba, 31 misa, 111 himana, te kantata *Uskrsnuće*. U skladanju se najprije oslanjao na impresionizam i ekspresionizam. Harmonija mu je glavni nositelj glazbenog izraza. Povremeno je napuštao podjelu na taktove prepuštajući se djelovanju unutarnjeg ritma. Harmonijske oblike gradio je iz svog unutarnjeg viđenja podređujući ih raznovrsnim glazbenim, osjećajnim i misaonim doživljajima. Njegov osebujni glazbeni govor, s izvornim glazbenim postupcima i originalnim zanatsko-

³ Pregled izvora o Đuri Arnoldu i njegovih djela dostupan na *web*-stranici *Novinstvo Varaždina*: <http://library.foi.hr/nv/rezultat.aspx?B=&o=1.1.1867&g=1&u> (pristup: 18. siječnja 2012.).

tehničkim rješenjima, posljedica je znalačkog križanja prethodnih glazbenih stilova u njegovoj stvaralačkoj mašti (Rajković 2006, 49-83; Balenović 2012, 413-431).

Bilježio je narodne slavonske i bosanske popijevke, poneke stare petrovaradinske narodne i koledarske popijevke i stare glagoljaške napjeve u Dalmaciji i Hrvatskom primorju.

Bio je zborovođa Hrvatskog pjevačkog društva „Neven“ u Petrovaradinu 15 godina, te Hrvatskog pjevačkog društva „Zvonimir“ u Srijemskim Karlovcima 3 godine. U objema petrovaradinskim osnovnim školama vodio je dječje zborove 10 godina. Knjižničar petrovaradinske Knjižnice i čitaonice bio je 19 godina i učinio ju je mjesnim žarištem kulturnih zbivanja. Uz učiteljsku, uvijek je vršio i orguljašku službu. Bio je promicatelj crkvene glazbe petrovaradinskog podneblja, a pripadao je crkvenim glazbenicima – cecilijancima.

Preprekov pjesnički opus sastoji se od 356 pjesama. Kao prozni stvaratelj napisao je podužu novelu, ulomak romana, sadržaj svom započetom romanu „Robovi“ i sadržaje za nekoliko zamišljenih novela. Uz to je bio poliglot i bavio se prevoditeljskim radom. S njemačkog je preveo sumersko-babilonski ep „Gilgamesh“, koji je već mnogo puta dosad objavljivan. S njemačkog je preveo i mnogo pjesama orijentalnih i njemačkih pjesnika. Odlično je poznao njemački, francuski, slovenski jezik i esperanto, a solidno latinski i grčki (Rajković 2006, 89-101).

Preprek se zbog slabog vida nije mogao mnogo razvijati na likovnom polju, te je iza sebe ostavio mali broj likovnih radova. O njegovu likovnom stvaralaštvu svjedoči samo jedan đački spomenar nastao u razdoblju od 1912. do 1918., koji sadrži oko 40 crteža grafitnom olovkom, tušem, perom i četkom. Teme njegovih crteža obuhvaćaju pejzaže, crkvena zdanja i vedute te prizore domaćih životinja (Rajković 2006, 101-105; Balenović 2012, 544-553).

Iako je živio skromno i povučeno, a od 1959. bez vida, stvorio je iznimno umjetničko djelo. Njegove skladbe je od 1957. bilježio profesor i pijanist Đuro Rajković prema njegovom diktatu. Zbog doživotne kulturno-glazbene suradnje s Preprekom, Rajković je naslijedio sva njegova autorska prava. Preprekove svjetovne skladbe pohranjene su u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, a crkvene skladbe u Institutu za crkvenu glazbu u Zagrebu.

Stanislav Preprek počiva u grobu svojih roditelja na novomajurskom groblju u Petrovaradinu.

Arnold u Petrovaradinu

Dok se Đuro Arnold u Hrvatskoj proslavio pjesmom „Domovina“, u Petrovaradinu je poznat po pjesmi „Banu Jelačiću“. Tekst navedene pjesme poslužio je 1922. pri stvaranju himne posvećene istoimenome hrvatskom banu povodom osnutka Omladinskog društva „Jelačić“ i Ženskog prosvjetnog društva „Zora“.

No, Arnolda ne veže uz petrovaradinski kraj samo navedena himna. O njegovoj vezi s Petrovaradinom, primjerice, piše Vladoja Jugović u članku „Nekadašnji gosti stare petrovaradinske (Schamsove) ljekarne“ (Jugović 1939, 819-823), u kojem piše

da je Arnold u Petrovaradinu bio na glasu kao bogomdani hrvatski pjesnik i veoma cijenjeni sveučilišni profesor. Nadalje, da je bio pobratim Jovana Hranilovića (1855.–1924.), grkokatoličkog prezbitera, političara, hrvatskog književnika i književnog kritičara, te glavnog suradnika petrovaradinskog tjednika *Fruškogorac*,⁴ i da je početkom XX. stoljeća posjećivao petrovaradinsku ljekarnu *Kod zlatnog orla*, što ne treba čuditi jer je ista u to doba bila omiljeno okupljalište mnogih vojnih i civilnih uglednika, ponajprije intelektualaca, iz različitih dijelova Austro-Ugarske Monarhije (Mičić 1987, 31-38; Schams 2008, 83-97).

U navedenoj ljekarni na glasu je bio odličan liker od fruškogorskih jagoda koji je spravljala Jugovićeva supruga Viktorija Risaković, glavna urednica *Fruškogorca*. I Đuro Arnold ga je rado pio kad je ondje zalazio u društvu kasnijega zagrebačkog biskupa i hrvatskog metropolite, dr. sc. Antuna Bauera (1856.–1937.).⁵ Svoje je dojmove o likeru zabilježio u pjesmi koju je napisao u Zagrebu 15. prosinca 1907. godine nakon što je posjetio Petrovaradin:

*Uzmi, gospo, ove pjesme,
Iz čiste su nikle česme.
U njima ćeš svega naći:
Tugu, ljubav, nadu, vjeru –
A sve mislim, da će u njim
Traga bit i Tvom likeru;
Jer kad od njeg ja bih gucno
I pjevanju čas je kucno!*⁶

Himna u čast banu Jelačiću

Članovi Omladinskog društva „Jelačić“ i Ženskog prosvjetnog društva „Zora“ zamolili su Stanislava Prepreka, koji je tada bio učitelj u Maradiku, da im sklada himnu, na što je Preprek pristao.⁷ Himna „Banu Jelačiću“ doživjela je svoju praižvedbu na početku prvog dijela zajedničke akademije oba spomenuta društva, 13.

⁴ *Fruškogorac* je petrovaradinski list za zabavu, pouku i gospodarstvo, čije je uredništvo bilo u ljekarni „Kod zlatnog orla“. Prvi vlasnik i odgovorni urednik bio je Aleksandar Brodski, glavni suradnik Jovan Hranilović, a glavna urednica Viktorija Risaković Jugović. Tjednik je u prvom redu bio orijentiran na potrebe Petrovaradina i okolice te je promicao napredne pothvate na kulturnome, gospodarskom i društvenom polju. Izlazio je svake subote 1906. i 1907. godine, kad se ugasio iz nepoznatih razloga. Ponovno se pojavio 4. ožujka 1922., i izlazio je cijelu 1923. godinu, kada je opet prestao izlaziti zbog bolesti Viktorije Risaković. Uz to, Jugović je 1921. postao vlasnik ljekarne u Novom Sadu ali nije ondje prenosio uredništvo „Fruškogorca“, što je također pridonijelo njegovu potpunom gašenju. Kad je umro 1939., svi sudionici „projekta Fruškogorac“ već su odavno bili mrtvi (Jugović 1939, 819-823; Mičić 1987, 328; Melvinger 2009).

⁵ „Napisao odu liker“, *Regionalni tjednik*, br. 395, Varaždin, 13. prosinca 2011., str. 47.

⁶ Jugović 1939, 822.

⁷ Izvorni notni zapis himne „Banu Jelačiću“ – 1. verzija, bez pratnje harmonija, Maradik, 24. listopada 1922. godine.

svibnja 1923. godine, što je vidljivo iz rasporeda same akademije koji je zapisan na pozivnici za navedeni svečani događaj.⁸ (Slika 1.)

Iako ga nikad nije osobno upoznao, Prepek je cijenio pjesništvo Đure Arnolda, pa je vjerojatno to bio jedan od razloga zašto je za potrebe himne uglazbio stihove njegove pjesme pod naslovom „Banu Jelačiću“. Spomenutu pjesmu Arnold je vjerojatno spjevao u drugoj polovici XIX. stoljeća u rodoljubno-romantičnom zanosu ilirizma, a njezini stihovi glase:

*Tko veli, da si mrtav? Ti, da si mrtav?
Ti dupliri iz živa plamte srca svih Hrvata
Ko spomen svet na vođu svetog rata,
Il' konac pjesmi narodnoj na liri.
U plamen stog i sav ti narod gviri
I vjeru uz duplire hvata:
Da dotle čuvar gesla ti je zlata
Za domom dok mu dušman ralje širi.
A kad se časkom burno ustalasa,
Ko more što ga vijor drškat stane,
I diže vale orijaškog stasa,
Ah, onda prošle proživljavam dane.
Pod gromom ko da Tvoga stoji glasa.
Pa da si mrtav? Pa da si mrtav?
Nikad, nikad, vječni bane!*⁹

Slika 1. Poziv na akademiju

Prepek je skladao himnu Jelačiću za muški zbor *a cappella*, te je može punim i snažnim zvukom izvesti samo četveroglasni muški zbor s oko 60 pjevača. Naime, zbor je skladan homofono, harmonski bogato i raskošno. Stilski je izgrađen slobodnijim klasičnim načinom. Napisan je u četiri četvrtinskim i pet četvrtinskim taktovima, čime je postignuta najveća prirodnost u oblikovanju glazbenih fraza, njihovom slobodnom ponavljanju i njihovim imitacijskim postupcima. Tonski opseg zbora, jačina i brzina izvođenja veoma su zahtjevni. Zbor ima dva tonska vrhunca od kojih je drugi snažniji jer se najviši ton ponavlja šest puta. Dvotaktna glazbena fraza na tom vrhuncu ponovljena je prethodna fraza za ton naviše, recitativno i donekle kromatski. To je izvođački, najteži dio ovog zbora. Zbor počinje trima dvotaktima u sjajnom dinamičkom usponu. Ovaj uspon, nakon dva ponovljena Arnoldova stiha „Tko veli, da si mrtav?“ uspio je zahvaljujući Prepekovom pjesničkom nadahnuću

⁸ Poziv na akademiju povodom osnutka društava *Jelačić* i *Zora* iz 1923. godine.

⁹ Rajković 2007.

pridodavanjem stiha „Ti, da si mrtav?“. Taj Preprekov stih potpuno je zaokružio pjesnikovu misao i tako još snažnije istaknuo glazbeni uvod. Skladba završava veoma jednostavnom i snažnom glazbenom kadencom. Svojim snažno doživljenim glazbenim izričajem, od nježne lirike do najsnažnije dramatike, prepoznamo i u ovom zbornom glazbenom djelu Preprekovu stvaralačku genijalnost. Prema tome, može se reći da Preprek pripada krugu najvećih svjetskih skladatelja vokalne i instrumentalne lirike.¹⁰

Otkriće himne

Navedena himna stajala je među spisima osam desetljeća. Do njezina otkrića došlo je sasvim slučajno, a za to su najzaslužniji prof. Đuro Rajković, pijanist i glazbeni spisatelj iz Petrovaradina, i Ana Nevolić, orguljašica-zborovoditeljica u novosadskoj konkatedrali.

Prof. Đuro Rajković, profesor klavira, pijanist, zborovođa, orguljaš i glazbeni spisatelj, rođen je u Vrbasu u Vojvodini 23. veljače 1937. godine. Sin je Mihajla, poštanskog službenika, i majke Irene rođene Szabo. Unuk je Đure Rajkovića, posljednika iz Novog Slankamena, najmlađega zastupnika Hrvatske seljačke stranke u beogradskom parlamentu. Od 1941. živio je u Petrovaradinu gdje je završio osnovnu školu i nižu gimnaziju. Privatno je učio klavir 1947. u Novom Sadu, da bi od 1948.

Slika 2. Dio skladbe himne banu Jelačiću St. Prepreka (1. str.)

¹⁰ Analiza posebnosti himne „Banu Jelačiću“ od strane Đure Rajkovića za potrebe predavanja „Đuro Arnold i Stanislav Preprek – spona Varaždina i Petrovaradina“ održanog 24. studenoga 2011. godine u prostorijama Društva povjesničara grada Varaždina; Izvorni notni zapis himne „Banu Jelačiću“ – 1. verzija, bez pratnje harmonija, Maradić, 24. listopada 1922. godine i 2. verzija, s pratnjom harmonija (s Preprekovim opaskama).

pohađao i 1956. završio Klavirski odjel u novosadskoj muzičkoj školi „Isidor Bajić“, u klasi pijanistice Milice Moč. U navedenoj je školi završio i teoretsko-nastavnički odjel 1955. godine. Studije je nastavio 1956. na Umjetničkom odjelu za klavir na Muzičkoj akademiji u Beogradu gdje je diplomirao 1964. godine.

Na pjevačkom odjelu u glazbenoj školi „Isidor Bajić“ bio je najprije 1961. korepetitor, a zatim je od 1962. do 1975. predavao klavir. Na Akademiju umetnosti u Novom Sadu prešao je 1975. kao jedan od njezinih utemeljitelja. Te je godine bio stručni suradnik za predmet Klavirski praktikum. Umjetnički suradnik-korepetitor postao je 1976., a 1992. stekao je zvanje samostalnoga umjetničkog suradnika. Bio je posljednji zborovođa Pjevačkog društva „Neven“ u Petrovaradinu (1955.–1957.). S petrovaradinskim skladateljem i knjižničarom Stanislavom Preprekom, lišenim vida 1959., surađivao je 26 godina na glazbenome i kulturnom polju, istodobno zapisujući i izvodeći njegova djela. Za života je bio nasljednik autorskih prava Stanislava Prepreka. Od svojih dvadesetih godina povremeno je orguljao u ponekim našim crkvama. Ljubav prema liturgiji i crkvenom pjevanju prenio mu je Stanislav Preprek, istaknuti cecilijanac i orguljaš. Zahvaljujući Rajkovićevom glazbeno-tehničkom posredovanju između S. Prepreka i orguljašice Anice Nevolić, obnovljen je crkvenoglazbeni repertoar u petrovaradinskoj crkvi Uzvišenja sv. Križa.

U mnogim mjestima u Vojvodini i u nekadašnjoj Jugoslaviji nastupao je kao solist, komorni glazbenik i koncertni pratitelj. Suradivao je s mnogim domaćim i stranim umjetnicima. Najveće koncertne uspjehe ostvario je u suradnji s vrhunskim violinistima Ilijom Grubertom, Marinom i Irinom Jašvili i s odličnim pjevačem Oktavijanom Enigareskuom. Vrijedno je pozornosti Rajkovićevo desetljetno djelovanje, u klavirskom duetu, s novosadskim pijanistom Gal Gyulom (1975.–1985.). U ansamblu „Lautari classic“, klavir i dvije violine, djelovao je tri godine (2001.–2003.), a u ansamblu „Tres pro musica“, klavir, violončelo, fagot, dvije godine (2003.–2004.). Snimio je komornu i solističku glazbu za RTV Novi Sad.

Svoje priloge o domaćim hrvatskim stvarateljima i domaćim glazbenim prilikama kao glazbeni spisatelj, objavljivao je u zagrebačkom časopisu *Sv. Cecilija*, novosadskom listu *Dnevnik*, novosadskom časopisu *Misao* i kazališnom listu *Pozorište*, beogradskom časopisu *Pro musica*, jugoslavenskom glazbenom časopisu *Zvuk*, zagrebačkoj hrvatskoj reviji *Marulić*, zagrebačkom listu *Vjesnik*, subotičkom glasilu *Glas ravnice*, zagrebačkom listu *Zov Srijema*, te subotičkim časopisima *Klasje naših ravni* i *Zvonik*.

U „Zborniku radova sa drugoga znanstvenog skupa ‘Dani Ilije Okrugića‘“ u Zemunu 2007., objavljen je Rajkovićev stručni članak o glazbenim djelima Ilije Okrugića Srijemca, prvi članak s tog područja Okrugićeve djelatnosti. Nakon sudjelovanja na drugome znanstvenom skupu „Dani Ilije Okrugića“, Rajković je za tisak priredio i predgovorio svjetovne i crkvene popijevke Ilije Okrugića Srijemca. Svjetovne popijevke objavljene su u Petrovaradinu 2008., a crkvene također u Petrovaradinu 2009. godine. U *Godišnjaku za znanstvena istraživanja* br. 2, izdanom u Subotici 2010. od strane Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata, objavljena je prepiska Stanislava Prepreka s Albom Vidakovićem koju je priredio i predgovorio Rajković.

Hrvatsko društvo crkvenih glazbenika objavilo je u Zagrebu 2006. Rajkovićevu monografiju o petrovaradinskom stvaratelju Stanislavu Prepreku pod naslovom „Stanislav Prepek – život i djelo“. Od 2011. bio je suradnik projekta „Biografski leksikon Hrvata istočnog Srijema“, a iste mu je godina objavljena i knjiga „Prilozi za istoriju bibliotekarstva u Petrovaradinu“. Kao zakonski nasljednik svih autorskih prava Stanislava Prepreka, pomogao je i u stvaranju najnovije knjige o Prepreku „Prognanik iz svijeta svjetlosti: život i djelo Stanislava Prepreka“, koju je priredio Ivan Balenović. Na svečanoj akademiji povodom obilježavanja 30. godišnjice smrti Stanislava Prepreka održanoj 28. listopada 2012. godine u Petrovaradinu, na polju crkvene glazbe podijeljene su zahvalnice za dotadašnji rad prof. Đuri Rajkoviću i Anici Nevolić, orguljašici, zborovoditeljici, koji su jedni od učenika Stanislava Prepreka. Đuro Rajković umro je 10. prosinca 2012., a pokopan je na petrovaradinskom novomajurskom groblju.¹¹

Ana – Anica Nevolić (Petrovaradin, 28. III. 1930.) je orguljašica – zborovođa iz Petrovaradina. Osnovnu školu završila je u rodnome mjestu, a gimnaziju u Srijemskim Karlovcima. Kao samouka započinje 1947. vježbati na harmoniju i već u siječnju 1948. postaje orguljašica – zborovođa u župi Uzvišenja sv. Križa u Petrovaradinu. Odmah osniva odrasli mješoviti i dječji jednoglasni pjevački zbor. Zahvaljujući posredništvu prof. Đure Rajkovića, Stanislav Prepek od 1967. do 1981. obilno sklada za njezin crkveni zbor. Plod ove suradnje bila je obnova crkvenog, uglavnom liturgijskog, pjevanja u spomenutoj župi. Većina je tih skladbi objavljena tiskom. Krajem 1974. započinje njezino crkveno-glazbeno djelovanje u župi Imena Marijina u Novom Sadu za vjernike Hrvate. I ovdje osniva mješoviti zbor koji nakon 10 godina rada izglasava sebi ime „Laudanti“ („Hvalitelji“). S ovim zborom nastavlja izvođenje svoga ranijeg crkveno-glazbenog repertoara. S njim, kao i s prethodnim zborom, nastupala je u mnogim crkvama po Srijemu, Bačkoj i Slavoniji. Tijekom orguljaške službe sastavila je vlastiti Pjevnik (Kantual) i izdala tri knjižice u kojima je opisala svoje crkveno-glazbeno djelovanje. Kao orguljašica – zborovođa aktivno je djelovala 60 godina. Za svoj doprinos Crkvi dobila je priznanje Đakovačko-srijemske i Subotičke biskupije i papinski apostolski blagoslov u vidu diplome.¹²

¹¹ O životu i radu Đure Rajkovića vidi: neobjavljena biografija Đure Rajkovića, koja je napisana za potrebe projekta „Biografski leksikon Hrvata istočnog Srijema“; *Dnevnik*, 27. X. 1976., 22. XII. 1985., 27. XII. 1985., 3. XII. 1990., 26. VII. 2002. Novi Sad; *Magyar Szó*, 29. X. 1976., 25. III. 1978., 21. III. 1979., 22. VI. 1981., 17. X. 1982., 22. I. 1983. Novi Sad; *Subotičke novine*, 18. XII. 1981. Subotica; *Nova Makedonija*, 29. IX. 1983. Skopje; *Rukovet*, 1/1986. Subotica; *Pozorište*, br. 6/7, 1987., br. 8, 1987. Novi Sad; *Enciklopedija Novog Sada*, knjiga 23, str. 112. – 113., 2004. Novi Sad; *Hrvatska riječ*, 9. IV. 2004., 29. X. 2004., 2. II. 2007., 28. III. 2008. Subotica; *Gradanski list*, 3-4. II. 2007., 5-6 V. 2007. Novi Sad; *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, br. 9, 2007. Đakovo; *Klasje naših ravni*, godište XII. br. 9-10, str. 74-75, Subotica; *Sremske novine*, 28. VII. 2010. Sremska Mitrovica; Ivana Andrić Penava, „O povijesti knjižničarstva u Petrovaradinu“, *Zov Srijema*, srpanj 2012.

¹² O životu Anice Nevolić vidi: neobjavljena biografija Anice Nevolić koju je napisao prof. Đuro Rajković za potrebe projekta „Biografski leksikon Hrvata istočnog Srijema“; *Sv. Cecilija*, br. 13, 1973., br. 1, 1978., br. 1, 1979., br. 1, 1985., br. 1, 1988., br. 2, 1998., Zagreb; *Bačko klasje* 7. IV. 1985., br. 50, 1988. Subotica; *Zvonik* br. 2, XII. 1994., br. 2, II. 1998. Subotica; *Glas koncila* br. 15,

Do otkrića himne „Banu Jelačiću“ došlo je sasvim slučajno. Jednom prigodom tijekom 1960-ih prof. Rajković je među Preprekovim notama našao omanji papir na kojem je olovkom bilo ispisano nekoliko notnih crtovlja s naslovom „Banu Jelačiću“, no na njegov upit gdje se nalazi čistopis navedene skladbe, Preprek nije znao odgovoriti. Ali kad mu je 2007. godine Anica Nevolić podarila poveći broj crkvenih skladbi, među njima se nalazio i originalni rukopis-čistopis Preprekove himne banu Jelačiću u dvije verzije. Preprek ju je skladao za muški zbor *a capella*, a zatim je istu himnu prilagodio jednoglasnom i četveroglasnom muškom zboru uz pratnju harmonija. Anica Nevolić nije znala da je posjedovala rukopis himne, ali se na spomen njezine tetke Julijane, koja je znala svirati glasovir, sjetila da je pjevala i bila članica pjevačkog zbora, pa se može pretpostaviti da je njezina tetka krajem 1920-ih posudila navedene skladbe iz arhiva Društva „Jelačić“, te je tijekom vremena na njih zaboravila. Zahvaljujući tome Anica je nakon njezine smrti naslijedila note među kojima su se nalazile i spomenute verzije Preprekove himne, te je na taj način od zaborava spašeno glazbeno remek-djelo koje predstavlja veliki glazbenokulturni doprinos i Jelačićevom rodnom gradu Petrovaradinu, ali i hrvatskoj glazbenoj baštini općenito (Rajković 2007).¹³

Spone Varaždina i Petrovaradina

Osim ovoga rada, o Društvima „Jelačić“ i „Zora“ postoji još jedan rad pod nazivom „Đuro Arnold i Stanislav Preprek – spone Varaždina i Petrovaradina“ koji je proizašao iz istoimenog predavanja koje je autorica održala 24. studenoga 2011. godine u prostorijama Društva povjesničara grada Varaždina. Objavljen je u časopisu *Historia Varasidensis*, II. (2012.).¹⁴ Spomenuto je predavanje autorica održala u ime Sekcije za povijesna istraživanja pri Hrvatskom kulturno-prosvjetnom društvu „Jelačić“ iz Petrovaradina (Vojvodina, Srbija), te kao članica Zajednice protjeranih Hrvata iz Srijema, Bačke i Banata (Zagreb) i kao suradnica Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata (Subotica).¹⁵ Za potrebe predavanja priređena je mala prigodna izložba pomoću koje su se posjetitelji nakon predavanja mogli upoznati s djelićem petrovaradinske povijesti s naglaskom na himnu hrvatskom banu i djelovanje Stanislava Prepreka, a načinjena je i audio snimka (snimljena samo melodija, bez pjevanja zbora) himne „Banu Jelačiću“, njezina prva i zasad jedina snimka, za čiju je izvedbu zaslužan prof. Đuro Rajković, pijanist, a za snimanje Petar Pifat, aktualni predsjed-

1983., br. 32, 1984., br. 1988. Zagreb; *Muzički brevijar Novog Sada* I. izd. 1994., II. dopunjeno izdanje 1997. Novi Sad; *Magyar Szó* 11. I. 1998. Novi Sad.

¹³ Vidi također i u: „Himna posvećena banu Jelačiću spojila Varaždin i Petrovaradin“, *Hrvatska riječ*, Subotica, 2. prosinca 2011., str. 29; „Jelačić – Arnold i Preprek“, *Glas Koncila*, Zagreb, 4. prosinca 2011., str. 20; „Osam desetljeća u zapečku“, *Varaždinske vijesti*, br. 3492, 6. prosinca 2011., str. 27.

¹⁴ Ivana Andrić Penava, „Đuro Arnold i Stanislav Preprek – spone Varaždina i Petrovaradina“, *Historia Varasidensis*, sv. II, Varaždin 2012.

¹⁵ „Koje su spone Varaždina i Petrovaradina?“, vidi: <http://www.evarazdin.hr/koje-su-spone-varazdina-i-petrovaradina/> (pristup 18. siječnja 2013.).

nik HKPD-a „Jelačić“. Nakon što je snimka na predavanju odslušana, pokazan je interes da se himna izvede i eventualno snimi u Varaždinu, a nešto kasnije za njezinu izvedbu zainteresiralo se i Pjevačko društvo „Jelačić“ iz Zaprešića.

Godine 2011. i 2012. znakovite su zbog niza obljetnica koje su bile glavni poticaj za odražavanje navedenog predavanja. Tako je 2011. godine obilježeno 210 godina od rođenja bana Josipa Jelačića i 70 godina od smrti Đure Arnolda, a u 2012. je obilježeno 30 godina od smrti Stanislava Prepreka, te 90 godina od osnutka Omladinskog društva „Jelačić“ i nastanka himne banu Jelačiću. Rezultati navedenog predavanja su višestruki – dva rada kojima su navedena društva iz Petrovaradina oteta zaboravu, zatim pobuđivanje interesa hrvatske javnosti za prošlost vojvođanskog dijela Srijema, kao i za Hrvate koji su ondje nekad živjeli, ali koji ondje i danas žive, što samo po sebi znači nastojanje da se popune praznine koje postoje kad su u pitanju i sadržaji o Hrvatima iz Petrovaradina, ali i o vojvođanskim Hrvatima općenito.

Zaključak

Osnutak Omladinskog društva „Jelačić“ i Ženskog prosvjetnog društva „Zora“ veoma je važan događaj iz prošlosti Petrovaradina, napose za petrovaradinske Hrvate, jer su takva društva predstavljala okupljališta na kojima su mogli njegovati i čuvati od zaborava svoje običaje, ali se i kulturno i nacionalno izraziti. Uz to, navedena društva su preteča današnjega Hrvatskog kulturno-prosvjetnog društva „Jelačić“, kulturne udruge koja je čuvar tradicije današnjih Hrvata u Petrovaradinu kojih je ostalo malo, osobito nakon ratnih zbivanja tijekom 1990-ih. Himna „Banu Jelačiću“, nedavno otkrivena i široj javnosti gotovo potpuno nepoznata, nastala povodom osnutka „Jelačića“ i „Zore“, svjedočanstvo je njihovog postojanja i djelovanja, zbog čega joj je i u ovom radu dano toliko pozornosti. S njom u vezi održano predavanje „Đuro Arnold i Stanislav Preprek – spone Varaždina i Petrovaradina“ i istoimeni rad koji je iz njega proistekao, kao i ovaj rad „Iz glazbenog nasljeđa Petrovaradina: u povodu 90 godina od osnutka Omladinskog društva ‘Jelačić’ i Ženskog prosvjetnog društva ‘Zora’ iz Petrovaradina“, od mnogostruke je važnosti: jedan je od načina da se očuva uspomena na Petrovaradin i Srijem kakav je nekad bio; potvrda je isprepletenosti prošlosti Hrvata iz vojvođanskog dijela Srijema s hrvatskom prošlošću; upoznavanje dijela hrvatske javnosti sa zbivanjima koja bacaju novo svjetlo na ličnost o kojoj može biti znaju dosta (Đuro Arnold) ali će zahvaljujući ovom radu otkriti nešto više, te mogućnost da se upoznaju s dijelom hrvatske prošlosti o kojoj se gotovo više ne piše. Na taj se način umanjuju dosadašnje praznine dostupnih sadržaja o Hrvatima u Srijemu, napose u njegovom vojvođanskom dijelu, širi se interes hrvatske i šire javnosti prema hrvatskoj manjini u Vojvodini, ali se ujedno osnažuje i autorepcija vlastitoga kulturnoga nasljeđa Hrvata u Srijemu i Vojvodini u čemu leži osobita vrijednost ovakvih radova i pothvata.

Izvori:

Dokumentacija HKPD-a „Jelačić“ iz Petrovaradina.

Izvorni notni zapis himne *Banu Jelačiću* – 1. verzija, bez pratnje harmonija, Maradić, 24. listopada 1922. godine.

Ostavština Stanislava Prepreka u posjedu prof. Đure Rajkovića.

Omladinsko društvo Jelačić u Petrovaradinu; PU UO VIII-10 48922/1922 i 4724/1923, SP 2915/1923; rkp, tsp, 4+4.

Poziv na akademiju povodom osnutka društava *Jelačić* i *Zora* iz 1923. godine.

Žensko prosvjetno društvo; PU UO VIII-10 2897/1923, SP 2911/1923; rkp, 4.

Literatura:

1. *Fruškogorac. List za zabavu, pouku i gospodarstvo.*, br. 1, Petrovaradin, 3. ožujka 1906.
2. Andrić Penava, Ivana. 2012. Đuro Arnold i Stanislav Preprek – spone Varaždina i Petrovaradina. U: Hrvoje Petrić i Ivan Obadić. *Historia Varasidensis. Časopis za varaždinsku povjesnicu*, sv. II., Varaždin.
3. Andrić Penava, Ivana. O povijesti knjižničarstva u Petrovaradinu, *Zov Srijema*, br. 72, 2012. 32-33.
4. Andrić Penava, Ivana. 2012. Perica Pifat novi predsjednik HKPD Jelačić. *Zov Srijema*, br. 73-74, 2012. 47.
5. Andrić Penava, Ivana, Pokas Josip. 2011. Barbek, Petar. U: Eduard Hemar (ur.). *Biografski leksikon Hrvata istočnog Srijema*, sv. I. Zagreb – Subotica: Libera editio i Hrvatsko akademsko društvo: 54-55.
6. Balenović, Ivan. 2012. *Prognanik iz svijeta svjetlosti*. Subotica: Zavod za kulturu vojvodanskih Hrvata.
7. Flego, Višnja i Kaminski, Martin. 1983. Arnold, Đuro. U: Nikica Kolumbić (ur.). *Hrvatski biografski leksikon*, sv. I. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod: 239-241.
8. Jugović, Vlado. 1939. Nekadašnji gosti stare petrovaradinske (Schamsove) ljekarne. *Apotekarski vjesnik*, br. 21, Zagreb.
9. Melvinger, Jasna. 2009. Petrovaradinski tjednik „Fruškogorac“. *Klasje naših ravni*, br. 11-12, Subotica.
10. Mičić, Milan. 1987. *Farmacija u Sremu 1759 – 1918*. Novi Sad: Matica srpska.
11. Posavac, Zlatko. 1996. Arnold, Đuro (Gjuro). U: Antun Vujić (ur.). *Hrvatski leksikon*, sv. I. Zagreb: Naklada Leksikon: 33.
12. Rajković, Đuro. 2006. *Stanislav Preprek – život i djelo*. Zagreb: Hrvatsko društvo crkvenih glazbenika.
13. Rajković, Đuro. 2007. Otkriven rukopis Preprekove himne banu Jelačiću. *Hrvatska riječ*, 28. prosinca, 13.
14. Schams, Franz, 2008. *Istorija Srema i Petrovaradina*. Prevedeno izdanje. Novi Sad: Muzej Grada Novog Sada.

Summary

90 years since the foundation of the Youth Society „Jelachich“ and the Woman's Educational Society „Zora“ from Petrovaradin

90 years has passed since the foundation of the Youth Society „Jelachich“ and the Woman's Educational Society „Zora“ from Petrovaradin. They were founded in 1922 in Petrovaradin in order to foster culture, history and customs of Croats in Petrovaradin. Although there is little information about the aforementioned societies preserved, the Croatian Cultural and Educational Society „Jelachich“ from Petrovaradin, that has been active since its restoration in 2003, keeps the memory of them alive. The undeniable proof of the existence of these societies is a recently discovered hymn „To Ban Jelachich“, written by Djuro Arnold, a renowned Croatian educator, philosopher and poet from Ivanec near Varazdin and set to music by versatile Stanislav Prepek from Petrovaradin on the occasion of their founding.

Keywords: society, Varazdin, Petrovaradin, Djuro Arnold, Stanislav Prepek, Jelachich, hymn